

onun için ne nafaka vardır, ne de evde kalma hakkı. Neseî de Ahmed İbn Yahya kanalıyla... Saîd İbn Yezîd'den bu hadîsi rivayet eder. Ebu Hatim er-Razî, Saîd İbn Yezîd'in kendisinden rivayet edilen bir şey olduğunu bildirir.

2 — Sürelerini doldurdukları vakit, onları ya ma'rûf ile tutun veya onlardan ma'rûf ile ayırın. İçinizden adalet sahibi iki kişiyi de şahid tutun. Şahidliği Allah için yapın. İşte bu, Allah'a ve âhiret gününe imân etmekte olanlara verilen öğüttür. Kim Allah'tan korkarsa; ona bir çıkış yolu ihsan eder.

3 — Ve ona beklemediği yerden rızık verir. Kim Allah'a tevekkül ederse; O kendisine yeter. Şüphesiz ki Allah, emrini yerine getirendir. Gerçekten Allah, herşey için bir ölçü var etmiştir.

«İddet gören kadınlar;) sürelerini doldurdukları vakit.» İddetin sonuna yaklaşıncı ama iddet bütünyle henüz bitmediği sırada koca, kansını tutmaya karar verir ki bu nikâhının ma'sûmiyyetine bir dönüş ve eski şekilde nikâhını sürdürme demektir. «Onları ya ma'rûf ile» tutar, sohbetinde ona iyi ve güzel davranır, ya da «Onlardan ma'rûf ile» ayrılmaya karar verir. Onu kötülemeksizin, hakaret etmeksizin, zor-lamaksizin, güzel ve iyi biçimde boşar.

«İçinizden adalet sahibi iki kişiyi de şahid tutun.» Eğer dönmeye karar vermişseniz, bu konuda iki kişiyi de şahid tutun. Nitekim Ebu Dâvûd ve İbn Mâce'nin İmrân tbn Hüsey'n'den rivayetine göre; ona kansını boşayıp ne boşadığına, ne de döndüğünü dâir şahid getirmeden onunla temas eden kişinin hali sorulduğunda şöyle cevâb vermiştir: Sünnet olmayan bir usûle boşamış ve sünnet olmayan bir usûle dönmüştür. Kadın boşama ve boşamadan dönme konusunda şahid tut ve haddi aşma. İbn Cüreyc de der ki: Atâ: «İçinizden adalet sahibi iki kişiyi de şahid tutun.» kavli hakkında şöyle dedi: Nikâhta, boşamada veya boşamadan dönmeye ancak adalet sahibi şahidlerin şahadeti caizdir .Ma'zeret olmadıkça —Allah Azze ve Celle'nin buyurduğu gibi— âdil şahid tutmak gerekir.

«İşte bu, Allah'a ve âhiret gününe imân etmekte olanlara verilen öğüttür.» Şahid edinme ve şehâdet etme konusunda size .emrettiğimiz bu hususlar, ancak Allah'a imân edenlerin benimsediği emirlerdir. Allah'ın bunu böyle vaz'ettiğini kabul edenler içindir. Âhiret diyarında Allah'ın azabından korkanlar içindir. Buradan hareketle İmâm Şafîî merhum —iki görüşünden birinde— ilk nikâhta şahid vâcib olduğu gibi, dönmeye de şahidin gerektiği görüşünü benimsemiştir. Bilginlerden bir grup da bu görüşü söylemiştir. Bunu söyleyenler düşünün, ancak sözle sahih olabileceğini ve böyle olursa şahadet etme durumunun mümkün olacağını belirtirler.

«Kim, Allah'tan korkarsa; ona bir çıkış yolu ihsan eder. Ve ona beklemediği yerden rızık verir.» Allah'ın emrettiği hususlarda kim Allah'tan sakınır, yasaklarını terketürse; Allah onun için bir çıkış yolu ihsan eder ve akılna gelmeyecek noktadan kendisine nâzık verir.

İmâm Ahmed İbn Hanbel der ki: Bize Yezîd... Ebu Zerr'in şöyle dediğini bildirdi: Rasûlullah (s.a.) bana: «Kim, Allah'tan korkarsa; ona bir çıkış yolu ihsan eder. Ve ona beklemediği yerden rızık verir.» âyetini okuyordu. Henüz bitirmişti ki, şöyle dedi: Ey Ebu Zerr, eğer bütün insanlar o nzki alması olsaydı, kendilerine yeterdi. Ebu Zerr der ki: Hz. Peygamber bu âyeti okuyor ve bu sözlerini tekrarlıyordu ki nihayet benim haffı uyukum tuttu. Sonra Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: Ey Ebu Zerr, Medine'den çıkarılırsan ne yaparsın? Ben dedim ki: Geniş-liğe ve her şeyi terketmeye koşamın ve Mekke güvercinlerinden bir güvercin olorum. O; Mekke'den çıkarılırsan ne yaparsın? deyince, ben; genişliğe ve her şeyi terke koşamın, Şam'a ve mukaddes topraklara, dedim. O; Şam'dan çıkarılırsan ne yaparsın? dedi. Ben; seni hak üzere gönderen Allah'a yemin ederim ki, kılıcımı boynumun üstüne koysam, dedim. Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki: bundan daha iyi bir şey yok mu? Ben; bundan daha iyisi var mı? dedim. O, buyurdu ki: Dinleyip itaat edeceksin, isterse Habeş'li bir köle olsun. İbn Ebu Hatim der ki: Bize Ahmed İbn Mansûr... İbn Şekerden rivayet etti ki; o, Abdullah İbn Mes'-ûd'un şöyle dediğini duydum demıştır: Kur'an'daki âyetlerin en çok özet olanı şudur: «Muhakkak ki Allah; adaleti ve ihsâm emreder...» (Nahl, 90). Kur'an'daki âyetlerin en geniş olanı da: «Kim, Allah'tan korkarsa; ona bir çıkış yolu ihsan eder.» âyetidir. Ahmed İbn Hanbel Müsned'inde der ki: Bana Mehdi İbn Ca'fer... Abdullah İbn Abbâs'tan nakletti ki; Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuş: Kim, fazlaca istîfâar ederse, Allah ona her sıkıntidan bir çıkış ve her dertten bir kurtuluş yolu halkeder. Ve ona hesâblamayacağı yerden rızıklar ihsan eder.

Ali İbn Ebu Talha, Abdullah İbn Abbâs'tan nakletti ki, o; «Kim, Allah'tan korkarsa, ona bir çıkış yolu ihsan eder.» âyeti konusunda şöyle demıştır: Dünya ve âhirette her türlü sıkıntıdan onu kurtarı ve kendisine beklemediği yerden rızık verir. Rebî'i de der ki: «Çıkış yolu ihsan eder.» demek; insanları sıkıntıya düşüren her şeyden kurtuluş imkânı verir, demektir. İkrieme de der ki: Kim, Allah'ın emrettiği şekilde boşarsa; Allah Teâlâ ona bir çıkış yolu ihsan eder. İbn Abbâs ve Dahhâk'ın da böyle rivayet edilmıştır. Abdullah İbn Mes'ûd ve Mes-rûk ise «Kim, Allah'tan korkarsa; ona bir çıkış yolu ihsan eder.» kavli konusunda şöyle der: Bilir ki Allah dilerse alır, dilerse verir. - «Ve ona beklemediği yerden rızık verir» kavli bilmediği noktalardan rızık ihsan eder, demektir. Katâde «Kim, Allah'tan korkarsa; ona bir çıkış yolu ihsan eder.» kavli konusunda şöyle der: Her türlü işlerin şüphelerinden ve ölüm anında sıkıntıdan kurtarı. «Ve beklemediği yerden rızık verir.» ümmadığı ve ümid etmediği yerlerden. Süddî «Kim Allah'tan korkarsa» kavlinin; sünnete göre boşar ve sünnete göre boşamadan geri dönmeye, demek olduğunu bildirmiştir. Onun belirttiğine göre, Rasûl-ullah'ın ashabından Avf İbn Mâlik denilen zâtın bir oğlu varmış. Mûs'-ı rikler onu esir almışlar. O, müşriklerin arasında bulunuyormuş. Baba-sı Rasûlullah'a gelip oğlunun yerinden vs durumundan dert yapıp, ihtiyâçlarını bildirmişti. Rasûlullah (s.a.) da ona sabır emrederek; Allah muhakkak senin için yakında bir çıkış yolu halkedecektir, diyormuş. Uzunca bir süre geçmeden oğlu düşmanların elinden kaçıp kurtulmuş. Düşmanların koyun sürülerinden bir sürüye rastlamış, onu alıp babasının yanına getirmiş. Böylece ganimetten payına düşen bir zenginlik elde etmiş. Bunun üzerine bu âyet-i kerîme nazil olmuş: «Kim, Allah'tan korkarsa, ona bir çıkış yolu ihsan eder. Ve ona beklemediği yerden r-zık verir.» İbn Cerîr Taberî bu rivayeti naklettiği gibi, ayrıca mürsel olarak Salim kanalıyla da bunu rivayet eder. İmâm Ahmed İbn Hanbel der ki: Bize Vekî'... Sevân'dan nakletti ki; Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuş: Kul, günâhların nedeniyle kendi payına düşen rızıktan mahrum edilir. Duadan başka bir şey kaderi geri çevirmez. Ömür, ancak iyilikle artar. Neseî ve İbn Mâce de bu hadîsi Süfyan es-Sevrî kanalıyla... Sevân'dan naklederler.

Muhammed İbn İshâk der ki: Eşcâ oğullarından Mâlik, Ra-sûlullah (s.a.) gelip dedi ki: Oğlum Avf, esir alındı. Rasûlullah (s.a.) ona dedi ki: Ona haber gönder ve de ki: Rasûlullah (s.a.) sana çokça demeni emrediyor. Onu okun yayıyla başışlamışlardı. Yay koptu, o da kurtuldu. Bir dişi de gördü, ona bindi ve kaçtı. Yolda kendisini bağlayan kavmin koyun sürüsüne rastladı, onları sesleyerek önünü sonuna katıp getirdi. Anne ve babasıyla kapının önünde aniden karşılaştı. Babası; Kâ'be'nin Rabına andolsun ki bu Avf, dedi. Annesi de; vay, bu Avf dedi, yaydan kurtulup da nasıl geldi, dedi. Kapiya vardıklarında anne ve babasıyla hizmetçiler Avf m avluya develerle doldurduğunu gördüler. Kendi durumunu ve develerin durumunu babasına anlattı. Babası dedi ki: Burda durun, ben Rasûl-ullah'a gidip durumu ondan soruşturayım. Hz. Peygambere geldi ve hem develerin durumunu, hem de Avfın durumunu Peygambere bildirdi. Rasûlullah (s.a.) ona dedi ki: İstediyini yap. Sen malına ne yapıyor diyisen ona da yap. Bunun üzerine: «Kim, Allah'tan korkarsa; ona bir çıkış yolu ihsan eder.' Ve ona beklemediği yerden rızık verir.» âyeti nazil oldu. Bu rivayeti İbn Ebu Hatim de nakleder. İbn Ebu Hatim der ki: Bize Ali İbn Hüsey'n... İmrân İbn Husayn'dan nakletti.ki; Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuş: Kim, Allah için çekilirse; Allah onun için her şeyde kâfidir. O, beklemediği yerden' kendisini nâzıklandır. Kim de dünyaya bağlanırsa; onu dünyaya havale eder.

«Kim, Allah'a tevekkül ederse; O kendisine yeter.» İmâm Ahmed İbn Hanbel der ki:

Bize Yûnus... Abdullah İbn Abbâs'tan nakletti ki; o, bir gün Rasûlullah (s.a.) in terkisine binmiş. Rasûlullah (s.a.) ona şöyle demiş: Ey çocuk, ben sana bazı sözler öğreteceğim. Onları koru ki Allah da seni korusun. Allah'ı gözet ki, O'nu karşında bulasın. İstediyin zaman, Allah'tan iste. Yardım dilediğin zaman, Allah'tan yardım dile. Ve bil ki: Millet sana fayda vermek üzere toplansa; Allah'ın senin için yazmış olduğundan başka sana fayda veremezler. Eğer sana zarar vermek için toplansalar; Allah'ın senin aleyhinde yazdığından başka bir şeyle sana zarar veremezler. Kalemler kaldırılmış, sayfalar durulmuştur. Tirmizi bu hadîsi Leys İbn Sa'd kanalıyla Abdullah İbn Abbâs'tan rivayet eder ve; hasen, sahih hadîstir, der. İmâm Ahmed der ki: Bize Vekî' Abdullah İbn Mes'ûd'dan nakletti ki; Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuş: Kimin bir ihtiyâcı olur da onu insanlarn önüne dökerse, onun ihtiyâcının kolaylaştırılmaması gerekir. Kim de ihtiyâcını Allah'ın huzuruna koyarsa; Allah Teâlâ ona çabucak bir rızık verir veya eceli gelmiş bir ölüm lütfeder. Sonra Abdürrezzâk bu hadîsi Süfyan kanalıyla Seyyâr'dan nakleder ve; doğrusu budur, der. Seyyar ise râviler arasında yer alan Tank'tan hadîs nakletmemiştir.

«Gerçekten Allah, her şey için bir ölçü var etmiştir.» Allah, dilediği ve istediği şekilde mahlûkat arasında hüküm ve karârını yerine getirir. Allah, her şey için bir ölçü koymuştu. Tıpkı Allah Teâlâ'nın buyurduğu gibi: «O'nun katında her şey bir ölçüye göredir.» (Ra'd, 8).

4 — Kadınlarınızdan âdetten kesilmiş olanların iddeti; —eğer şüphe ederseniz— üç aydır. Henüz âdet görmemiş olanlar da böyle. Gebe kadınların süresi ise; yüklerini vaz'-etmeleridir. Kim, Allah'tan korkarsa; O, işinde bir kolaylık halkeder.

5 — Bu; Allah'ın emridir. Onu size indirmiştir. Kim, Allah'tan korkarsa; onun kusura larım örter ve ecrini bü-yütür.

Allah Teâlâ, yaşlılık nedeniyle âdetten kesilmiş olan kadınların id-det müddetinin âdet gören kadınlarla ilgili olarak Bakara sûresinde (228. âyet) belirttiği gibi üç temizlik üzerine üç ay olduğunu belirtiyor. Henüz âdet yaşına erişmemiş olan küçük kızların da âdetten kesilmiş hanımlar gibi üç ay iddet bekleyeceklerini bildiriyor ve: «Kadınlarınızdan âdetten kesilmiş olanların iddeti; —eğer şüphe ederseniz— üç aydır.» buyuruyor.

«Eğer şüphe ederseniz.» kavli üzerinde iki görüş vardır:

a) Bu; Mucâhid, Zührî ve İbn Zeyd gibi selef'den bir taifenin görüşüdür ki buna göre; bu ifâdenin anlamı şöyledir: Eğer bir kan görür ve bu kanın âdet kanı mı, yoksa istihazâ kanı mı olduğundan kuşku duyup şüpheleseniz, demektir.

b) İkinci görüşe göre; bu ifâde eğer onları iddetinin hükümü konusunda şüpheye düşür ve bilmezseniz üç aydır, anlamına gelir. Bu; Saîd İbn Cübeyr'den rivayet edilen görüştür. İbn Cerîr Taben'nin de tercih ettiği görüş budur. Anlam bakımından da en açık olan görüş budur. İbn Cerîr bu görüşü destekler mâhiyette Ebu Küreyb ve Ebu Saîd kanalıyla İbn İdrîs'in... Amr İbn Sâlim'den rivayet ettiği şu hadîsi kaydeder: Übeyy İbn Kâ'b dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlû, kadınlardan, çocuklar, yaşlılar ve hamilelerin iddeti Allah'ın kitabında zikredilmedi.

Bunun üzerine Allah Azze ve Celle: «Kadınlarınızdan âdetten kesilmiş olanların iddeti; —eğer şüphe ederseniz— üç aydır. Henüz âdet görmemiş olanlar da böyle. Gebe kadınların süresi ise; yüklerini vaz'etme-leridir.» buyurdu. İbn Ebu Hatim, bu rivayeti daha basit olarak şöyle kaydeder: Bize babam... Ömer İbn Sâlim'den nakletti ki; Übeyy İbn Kâ'b şöyle demiş: Allah'ın rasûlüne; Bakara sûresindeki kadınlarla ilgili âyet nazil olunca; Medine'îllerden bazı kişiler, Kur'an'da iddeti zikredilmemiş olan çocuklar, âdetten kesilmiş olan yaşı kadınlar ve hamilelerin durumu belirtilmeden kaldı dediler, dedim. Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki: Bu gibi kadınlar için işte bu âyet nazil oldu: «Kadınlarınızdan âdetten kesilmiş olanların iddeti...»

«Gebe kadınların süresi ise; yüklerini vaz'etmeleridir.» Allah Teâlâ buyuruyor ki: Hâmile olan kadınların iddeti hamilerini vaz'etmeleri ile tamamlanır. Halef ve Seleften bilgilerin cumhurunun kavline göre, isterse Ölümünden ve boşamadan sonra bir deve dinlenimi zaman geçsin. Bu âyet-i kerîme'nin nassıyla Sünnet-i Nebeviyye'de vârid olan hüküm de böyledir. Hz. Ali ve İbn Abbâs'tan nakledilir ki; onlar kocası Ölen kadının ve bu Bakara sûresindeki âyetlere göre amel edilerek birkaç ay veya hamlin vaz'ı gibi iki sürenin en uzak aralığı müddetince iddet bekleyeceklerini söylemişlerdir. Buhârî der ki: Bize Abd İbn Hafs... Ebu Seleme'den nakletti ki; Ebu Hüreyre'nin oturdugu sırada adamın biri İbn Abbâs'a geldi ve kocasından kırk gece sonra doğuran kadın hak-kında Çana fetva ver, dedi. O; iki sürenin sonucusu, deyince ben: «Gebe kadınların süresi ise; yüklerini vazetmeleridir.» âyetini okudum. Ebu Hüreyre dedi ki: Ben yeğenimle beraberim. Ebu Seleme'yî kasdediyor-du. Abdullah İbn Abbâs, kölesi Küreyb'i Ümmü Seleme'ye gönderip ona sordurdu. Ümmü Seleme dedi ki: Eşlem kabilesinden Sübey'a'nın kocası o hâmile iken öldürüldü, Sübey'a kocasının ölümünden kırk gece sonra doğum yaptı. Bu sırada onun sözü kesildi ve Rasûlullah (s.a.) onun nikâhını kıydı. Onunla sözü kesilen kişi Ebu Senâbil idi. Buhârî de bu hadîsi burada muhtasar olarak İrad eder. Müslim ve diğer Sünen sahîbleri de başka vecihlerle bu hadîsi uzun olarak naklederler. İmâm Ahmed der ki: Bana Hammâd İbn Üşâme... Misver İbn Mahrem'-den nakletti ki; Eşlem kabilesinden Sübey'a, hâmile iken kocası öldü. Birkaç gece sonra Sübey'a doğum yaptı. Nifâsını bitirip temizlenince sözü kesildi. O, Rasûlullah (s.a.)'tan nikâh için izin istedi ve Rasûlullah da ona nikâh izni verdi ve kadın nikahlandı. Buhârî Sahih'inde, Müslim, Ebu Dâvûd, Neseî ve İbn Mâce de muhtelif yollarla Sübey'a'dan bu rivayeti naklederler. Müslim İbn Haccâc şöyle der: Bize Ebu Tâhir... Ubeydullah İbn Abdullah'tan nakletti ki:

Babası Abdullah, Ömer İbn Abdullah İbn Erkam'a bir mektup yazarak Eşlem kabilesinden Haris kızı Sübey'a'ya gidip, başından geçen durumu ve izin istediği zaman Rasûlullah (s.a.)'ın kendisine ne söylediğini sormasını emretti. Ömer İbn Abdullah ona durumu bildiren mektup yazarak Sübey'a'nın kendisine şöyle haber verdiğini bildirdi: O, Lü-eyy oğlu Âmir oğullarındandır ve Bedir harbine katılanlardan Sa'd İbn Havle'nin nikâhı altındaymış, Veda hacmda kendisi hâmile iken kocası vefat etmiş. Onun vefatından bir süre sonra Sübey'a hamlini vaz'-etmiş. Nifâs bitip temizlenince başkalarıyla sözleşmek üzere süslenmiş. Bâkek oğlu Senâbil —Abdûd-Dâr oğullarından bir kişiydi— yanına varp demiş ki: Seni güzelleşmiş görüyorum. Umanm ki evlenmek istersin. Ancak Allah'a andolsun ki dört ay, on gün geçmedikçe sen nikâh-lanamazsın. Sübey'a demiş ki: O bana böyle deyince üzerine elbiselerimi geçirip aşkâm üzer Rasûlullah (s.a.)'ın yanına vardım ve durumu kendisine sordum. Rasûlullah (s.a.)'ı hamlini vaz'edince evlenmemi helâl olduğunu ve uygun göreceğim birisiyle evlenmemi emretti. Bu ifâde Müslim'incür. Buhar de bunu muttasıl olarak nakleder.

Aynca Buhârî bu âyetin tefsiri bahsinde yukunda zikrettiğimiz ilk hadîsi aktarıldıkta*)«onra- şöyle der: Süleyman İbn Harb ve Ebu Nu'-mân... Muhammed İbn Sîrin'den naklettiler ki; o, şöyle demiş: Ben, Ab-durrahmân İbn Ebu Leylâ'nın meclisinde idim. Arkadaşları ona çok saygı besliyorlardı. İki sürenin sonucusu sözkonusu edildi. Ben; Haris kızı Sübey'a'nın durumuyla ilgili Abdullah İbn Utbe'den duyduğum hadîsi zikrettim. Arkadaşlarımdan bir kısmı beni susturdular. Muhammed İbn Sîrin dedi ki: Ben ona dikkat edip dedim ki; Ben Küfe'nin bir köşesinde iken Abdullah hakkında yalan söylemek cesaretini bulabilir miyim? O, haya ederek dedi ki: Ama amacı sübe dedi. Ben Âmir oğlu Ebu Atiyye Mâlik'e rastladım ve ona durumu sordum. O da bana Sü-bey'a ile ilgili hadîsi anlatmaya koyuldu. Ben ona; Abdullah'tan bu konuda bir şey duydun mu dedim? O, şöyle dedi: Biz Abdullah'ın yanında idik. Dedi ki; onun üzerine konuyu ağırlaştırıyor fakat ruhsata izin vermiyor musunuz? Kadınlar hakkında kısa süre uzun süreden sonra indirildi: «Gebe kadınların süresi ise; yüklerini vaz'etmeleridir.» İbn Cerîr Taberî de bu rivayeti Süfyan İbn Uyyeyne ve İsmâîl İbn Uleyye kanalıyla muhtasar olarak Eyyûb'dan nakleder. Neseî de tefsir bahsinde Muhammed İbn Abd'ül-Alâ kanalıyla... Muhammed İbn Sîrin'den bu hadîsi nakleder.

İbn Cerîr Taberî der ki: Bize Zekerıyyâ İbn Yahya... Alkame İbn Kays'tan nakletti ki; Abdullah İbn Mes'ûd şöyle demiş: İsteyenle la'net-leşirim ki: «Gebe kadınların.süresi ise; yüklerini vaz'etmeleridir.» âyeti, kocası Ölen kadınlarla ilgili âyetten sonra nazil